

*BILJANA SIMEUNOVIĆ-PATIĆ,
SLAĐANA JOVANOVIĆ*

ZAŠTITA PRAVA NA ŽIVOT LICA LIŠENIH SLOBODE

U V O D

Zaštita prava na život lica lišenih slobode¹ predstavlja veliki izazov u sferi obaveza države da štiti ljudska prava. Iako se radi o pravu koje je pozicionirano na prvom mestu svih međunarodnih akata koja se bave problematikom ljudskih prava i sloboda, ovo najvažnije pravo može biti ugroženo na različite načine u si-

---

Dr Biljana Simeunović-Patić, docent Kriminalističko-policijske akademije, Beograd.
Dr Slađana Jovanović, docent Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu.

¹ U ovom radu se pod pojmom lica lišenog slobode podrazumeva svako lice kome je odlukom državnog organa uskraćena ili ograničena sloboda. Ustanove u kojima ova lica izdržavaju sankciju ili meru koja uključuje lišenje slobode obuhvataju pre svega kaznene zavode, zatvore, policijske stanice, kašarne i specijalne ustanove socijalne i zdravstvene zaštite. Inače, o tome ko se smatra licem lišenim slobode govori, istina indirektno, čl. 5 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Saveta Evrope. Pomenuti član proklamuje pravo na slobodu i bezbednost ličnosti i navodi u kojim je slučajevima dozvoljeno lišenje slobode, što podrazumeva širok krug lica: a) lica lišena slobode na osnovu presude nadležnog suda; b) zakonito uhapšena ili lišena slobode zbog neizvršenja zakonite sudske odluke ili radi obezbeđenja ispunjenja neke obaveze propisane zakonom; c) lica zakonito uhapšena ili lišena slobode radi privođenja pred nadležnu sudsku vlast zbog opravdane sumnje da su izvršila krivično delo ili kada se to opravdano smatra potrebnim kako bi se predupredilo izvršenje krivičnog dela ili bekstvo po njegovom izvršenju; d) maloletna lica lišena slobode na osnovu zakonite odluke u svrhu vaspitnog nadzora ili radi privođenja nadležnom organu; e) lica koja se lišavaju slobode radi sprečavanja širenja zaraznih bolesti, kao i duševno poremećena lica, alkoholičari ili uživaoci droge ili skitnice koji su zakonito lišeni slobode; f) lica koja se lišavaju slobode da bi se sprečio njihov neovlašćeni ulazak u zemlju ili lica protiv kojih se preduzimaju mere u cilju ekstradicije ili deportacije.

tuacijama kada sama država svoje građane lišava slobode, često posežući za obrazloženjem da je to i za njihovo dobro. U ovakvim slučajevima, država ima svakako pojačanu odgovornost da one koje hoće da zaštiti od sopstvenih postupaka, da im pomogne (najopštije rečeno) u neutralizaciji opasnosti koju predstavljaju za sebe i/ili društvo, zaštiti i u sferi ostvarivanja osnovnih ljudskih prava, na prvom mestu prava na život. S druge strane, čini se da su interesi države da »pomogne« licima lišenim slobode i/ili ostvari zadatke koji su na liniji zaštite društva² nekada stavljeni ispred prava pojedinca, te da se ostvaruju na načine koji vode i povredi prava na život. Da je prilično lako povrediti osnovna prava ovih ljudi, a da je teško ove povrede izneti na svetlo dana, jasno je, s obzirom na to da je reč o ljudima koji se nalaze u inferiornom položaju, položaju zavisnosti, u uslovima izolovanosti, odvojenosti od »normalnog« života i očiju javnosti. Specifičnost uslova u kojima se to čini imajući u vidu i osobenost lica u pitanju čini istraživanje teme zaštite prava na život lica lišenih slobode posebno značajnim i izazovnim.

U toku dosadašnjeg dvovekovnog razvoja, moderni penitencijarni sistemi su prolazili kroz različite faze u kojima su dominirale raznolike ideje vezane za svrhu kazne lišenja slobode – od retribucije pa do utilitarnih ciljeva poput zatraživanja, onemogućavanja i rehabilitacije. Ono što međutim predstavlja rašireno zapažanje uprkos tom dugom razvitku jeste da, za razliku od velikog napretka u zaštiti prava okrivljenog (pre svega od arbitrarnog postupanja državnih organa), do kojeg je došlo u istom tom periodu, tretman lica na izdržavanju kazne zatvora nije se kritično udaljio od feudalne doktrine »građanske smrti« osuđenog.³

I u današnje vreme, uprkos postojanju brojnih propisa kojima se reguliše svakodnevni život lica lišenih slobode, uprave penitencijarnih ustanova po pravilu imaju visoku diskreciju, a u nekima od njih vladavine prava praktično i nema; moć uprave nad licima lišenim slobode je velika, pravila su neretko ekstenzivna i nedovoljno jasna, dok lica lišena slobode često nisu upoznata sa njihovim sadržajem. U izveštaju organizacije *Human Rights Watch* iz 2002. godine navodi se da su standardi zaštite lica lišenih slobode u najvećem broju zemalja sveta »zaprepašujuće niski«.⁴ U nekim zemljama je i danas dopušteno telesno kažnjavanje i rutinsko korišćenje okova i lanaca.⁵ Rečju, premda su Standardna mini-

² U Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije stoji da se »sa osuđenim postupa na način koji u najvećoj meri odgovara njegovoj ličnosti i ostvarivanju programa postupanja« (čl. 32). »Službeni glasnik RS« br. 85/05, 72/09.

³ Carrabine, E. (2006) »Punishment, rights and justice«, in L. Morris (ed.) *Rights – sociological perspectives*. London, New York: Routledge, p. 200.

⁴ Human Rights Watch (2001) *Human Rights Watch World Report 2001 – Prisons*. Human Rights Watch, p. 1. Dostupno na: <http://www.hrw.org/wr2k1>.

⁵ *Ibidem*, p. 2–3.

malna pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicima formalno integrisana u krivično izvršno zakonodavstvo i propise mnogih zemalja, malo je onih penitencijarnih sistema, ako ih uopšte ima, u kojima su sve preporuke sadržane u tom dokumentu doživele primenu u praksi.⁶

Smrt lica lišenih slobode otvara fundamentalna pitanja koja se tiču obaveza države u vezi sa pružanjem adekvatne zaštite u ovoj oblasti. Države su dužne da osiguraju preduzimanje adekvatnih mera radi sprečavanja nasilja u penitencijarnim ustanovama i to, kako nasilja koje nad licem lišenim slobode više službena lica, osoblje ustanove ili druga lica lišena slobode, tako i autodestruktivne akte poput samopovređivanja i samoubistva.

Povrh toga, države su, u istom cilju, dužne da obezbede i adekvatnu medicinsku negu, ishranu i higijenske uslove za lica lišena slobode, kako bi se redukovao rizik smrti usled neadekvatnog lečenja, odnosno širenje zaraznih bolesti unutar ovih ustanova.

Istraživanja pokazuju da do nasilja među licima lišenim slobode dolazi relativno često – međutim, dok pobune zatvorenika izazivaju veliku pažnju, javnost je uglavnom nezainteresovana za uobičajene tuče, telesno povređivanje i ubistva među zatvorenicima. To nasilje se obično smatra »neizbežnim«, imajući u vidu karakter kako ovih ustanova, tako i osoba koje borave u njima.⁷ Eksplozije nasilja do kojih povremeno dolazi u zavodima imaju veoma tragične posledice, dok se ubistva između zatvorenika u nekim zemljama (npr. Brazilu, Keniji, Venecueli i Panami) smatraju redovnom pojavom⁸.

U literaturi preovlađuje ocena da je broj ljudi koji umire tokom lišenja slobode širom sveta, posebno usled samoubistva, veoma zabrinjavajući. Broj pokušaja samoubistva, odnosno broj namernog samopovređivanja, alarmantan je. Širom sveta, stope samoubistava lica lišenih slobode višestruko su veće od stopa samoubistava u opštoj populaciji⁹.

Primeru radi, u SAD stopa samoubistva u oblasnim i lokalnim zatvorima (e. *jails*) dostiže 107 na 100.000 pritvorenika, što otprilike devetostruko premašuje stopu samoubistva u opštoj populaciji.¹⁰ S druge strane, u američkim kaz-

---

⁶ *Ibidem*, p. 4.

⁷ Lahm, K. E. (2008) »Inmate-On-Inmate Assault: A Multilevel Examination of Prison Violence«, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 35, No. 1, pp. 120–137.

⁸ Human Rights Watch, *op. cit.*, p. 1–2.

⁹ O tome više u: Fruehwald, S. *et al.* (2000) »Fifty Years of Prison Suicide in Austria: Does Legislation Have an Impact?«, *The American Association of Suicidology*, 30(3), pp. 272–281.

¹⁰ U SAD se godišnje izvrši oko 200 samoubistava u kaznenim zavodima. Gater, Hayes, 2005, prema: Suto, I., Arnaut, G.L.Y. (2010) »Suicide in Prison: A Qualitative Study«, *The Prison Journal*, XX(X), p. 1.

nenim zavodima (e. *prisons*) ta stopa iznosi 21 na 100.000 osuđenika, što je znatno niže u odnosu na stopu pritvorenika, ali ipak iznad stope samoubistava u opštoj populaciji.

Slični su nalazi i u drugim zemljama. Tako u evropskim zemljama, stope samoubistava zatvorenika su između tri i jedanaest puta veće od stopa samoubistva u opštoj populaciji¹¹. U Srbiji je ova stopa u 2008. godini iznosila 155 na 100.000 zatvorenika, što znači da je bila oko osam puta veća od stope samoubistava u opštoj populaciji.¹²

Faktori koji uvećavaju rizik samoubistva lica lišenih slobode, posebno pritvorenika, kao i način izvršenja, manje-više su univerzalni: strah od nepoznatog, gubitak kontrole nad vlastitom budućnošću, izolacija od bližnjih, stid i dehumanizujući aspekti zatvaranja.

Pored toga, prethodno ekscesivno opijanje i/ili konzumiranje droga, teško osećanje krivice ili stida zbog krivičnog dela koje im se stavlja na teret, prisustvo duševnog oboljenja, istorija suicidnog ponašanja i približavanje datuma pojavljivanja pred sudom, takođe ukazuju na povišeni rizik od samoubistva pritvorenih lica.¹³ Faktori rizika kod osuđenika uključuju i: dugodišnju osudu za krivično delo sa elementima nasilja, prenaseljenost zavoda,¹⁴ izolaciju, konzumiranje alkohola i droga¹⁵, gubitak kontakta sa osobama iz spoljnog sveta, konflikte unutar ustanove, viktimizaciju (posebno siledžijskim ponašanjem od strane drugih zatvorenika) i problemi prilagođavanja na zavodsko okruženje.¹⁶ Prisustvo depresivnih simptoma, osećanje bespomoćnosti i simptomi anksioznosti, konzistentni su nalazi istraživanja vršenih na uzorcima zatvorenika koji su pokušali samoubistvo¹⁷.

---

¹¹ Hayes, L. M., Blaauw, E. (1997) »Editorial: Prison suicide: A Special Issue«, *Crisis*, 18/4, p. 146.

¹² Stopa samoubistava u opštoj populaciji u Srbiji je 2008. godine iznosila 18 na 100.000 stanovnika. Knežić, B., Savić, M. (2010) *Oproštaj od života: poslednje poruke*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 70.

¹³ Hayes, Blaauw, *op. cit.*, p. 147.

¹⁴ Premda se prenaseljenost penitencijarnih ustanova generalno smatra faktorom koji doprinosi riziku samoubistava i nasilja između zatvorenika, postoje i neki empirijski nalazi koji to ne potvrđuju – primera radi, smanjenje zatvoreničke populacije u Austriji do kojeg je došlo tokom poslednje četvrtine XX veka nije pratilo opadanje ili stabilizovanje, već porast stope samoubistava zatvorenika. O tome u: Fruehwald *et al.*, 2000.

¹⁵ Vidi: Fruehwald *et al.*, *op. cit.*, p. 272.

¹⁶ Hayes, Blaauw, *op. cit.*, p. 147.

¹⁷ Suto, Arnaut, *op. cit.*

Istraživanja, zatim, pokazuju da su među osobama koje pokušavaju samoubistvo znatno zastupljeni muškarci žrtve silovanja¹⁸, kao i da između onih koji su izvršili ili pokušali samoubistvo i ostalih osuđenika mogu zapaziti razlike: osuđenici koji su pokušali samoubistvo teže su doživljavali svoj nepovoljan položaj, nasilje i porodične nedaće, a život u zavodu su podnosili daleko teže od ostalih.¹⁹

Delegacije Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja su u više navrata tokom poseta državama ugovornicama utvrdile da se policijske ćelije nalaze pre-daleko od kancelarija ili mesta gde se pripadnici policije uobičajno nalaze i da nisu opremljene nikakvim sredstvima (npr. sistemom pozivanja) koji bi im omogućio da privuku pažnju policajca. U takvim uslovima postoji veliki rizik da se na različite incidente (nasilje među licima lišenim slobode, pokušaji samoubistva i dr.) ne odgovori pravovremeno.²⁰ Periodi neposredno pre i posle suđenja, a u nekim slučajevima i pre otpusta su oni kada postoji povišeni rizik od samoubistva.²¹

Pored nasilja, relativno visokoj stopi smrtnosti lica lišenih slobode doprinose i bolesti koje su često predvidljiv rezultat prenaseljenosti, loše ishrane, nehigijenskih uslova i slabe zdravstvene zaštite. Među zatvorenicima širom sveta zastupljena su lica koja umiru od AIDS-a tokom izdržavanja kazne, lišeni često i osnovne medicinske nege.²²

Prenaseljenost, kao suštinski problem mnogih savremenih penitencijarnih sistema, neposredno povlači niz drugih problema koji se tiču ne samo uslova smeštaja, higijene i bezbednosti, već i zdravstvene zaštite, strukturiranosti vremena, adekvatnog bavljenja edukativnim, kulturnim i drugim aktivnostima, kao i kvaliteta odnosa zatvorenika sa drugim zatvorenicima i osobljem ustanove.

Uopšte uzev, zaštita prava na život lica lišenih slobode ostvaruje se unapređenjem njihovog položaja i pravne zaštite u skladu sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima na jednoj strani, kao i razvijanjem odgovarajućih opštih i specifičnih mehanizama i mera prevencije nasilja u kontekstu lišenja slobode, na drugoj.

---

¹⁸ Reid, 1991, prema: Ignjatović, Đ. (2010) *Kriminologija*, (10. izdanje). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 176.

¹⁹ Liebling, 1995, prema: Ignjatović, *op. cit.*, str. 176.

²⁰ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2009) *The CPT standards: »Substantive» sections of the CPT's General Reports*. Council of Europe, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2009, p. 14.

²¹ *Ibidem*, p. 33.

²² Human Rights Watch, *op. cit.*, p. 2.

SPREČAVANJE NAPADA NA ŽIVOT LICA LIŠENIH SLOBODE:
STANDARDI I PERSPEKTIVE

*Međunarodni standardi zaštite ljudskih prava
i smrt lica lišenog slobode*

Pravo na život je na prvom mestu na listi ljudskih prava svih međunarodnih akata koja se bave ljudskim pravima²³, a da je reč o najvažnijem ljudskom pravu govori i činjenica da se samo za ovo pravo zahteva da bude zaštićeno zakonom²⁴, kao i da je mogućnost njegove derogacije (u doba mira) vezana za »apsolutnu nužnost« i to u tačno navedenim situacijama.²⁵ Apsolutno nužna upotreba sile koja vodi povredi prava na život moguća je: a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja, b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica lišenog slobode, c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune (čl. 2 st. 2). S obzirom na to da situacija pod b) opravdava povredu prava na život upravo kategorije lica lišenih slobode obraćanje pažnje na problem zaštite prava na život ovih lica dobija poseban značaj.

Pravo na život, posebno kada su u pitanju lica lišena slobode, ne može se posmatrati izolovano²⁶ niti samo preko očigledne manifestacije njegove povrede, već ga je nužno dovesti u vezu prvenstveno sa zabranom mučenja²⁷, kao i sa oba-

---

²³ Pored obavezujućih međunarodnih dokumenata, od značaja za zaštitu prava lica lišenih slobode su i brojni neobavezujući standardi i smernice, uključujući, pre svega: Set principa UN za zaštitu svih lica lišenih slobode iz 1988. godine (*UN Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*); Osnovne principe UN u postupanju sa zatvorenicima iz 1990. godine (*UN Basic Principles for the Treatment of Prisoners 1990*); Standardna minimalna pravila UN o postupanju sa zatvorenicima iz 1955. godine (*UN Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*), Evropska pravila o zatvaranju iz 2006. godine (*European Prison Rules*) i Pravila UN o zaštiti maloletnika lišenih slobode iz 1990. godine (*UN Rules for the Protection of Juveniles deprived of their Liberty*).

²⁴ Vidi: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (čl. 6 st. 1) »Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori«, br. 7/7; Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (čl. 2).

²⁵ Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda povreda prava na život može biti opravdana zakonitim ratnim postupcima (čl. 15 st. 2). Protokolima uz Konvenciju (Protokol 6, odnosno 13) ukinuta je smrtna kazna u doba mira, odnosno u svim okolnostima.

²⁶ Ono se mora posmatrati u kontekstu Evropske konvencije o ljudskim pravima kao celine, odnosno u kontekstu drugih ljudskih prava i sloboda.

²⁷ Da niko ne sme biti podvrgnut mučenju nalažu čl. 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i čl. 7 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, ali na zaštitu lica lišenih slobode posebno insistiraju UN Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka iz 1984. godine (»Službeni list SFRJ – Međunarod-

vezom države da pažljivo ispita sve slučajeve smrti lica lišenih slobode. U novije vreme aktuelno je pitanje i »prisilnog nestanka« (e. *forced disappearance*)²⁸ koje se takode dovodi u vezu sa (ne)pružanjem zaštite pravu na život.

Da je pravo na život najvažnije ljudsko pravo i da nije lako ustanoviti granicu između prava pojedinca – lica lišenog slobode i obaveze države čije se ostvarenje u konkretnoj manifestaciji, naročito s obzirom na to da se radi o specifičnom kontekstu (lišenja slobode) može tretirati kao mučenje i ponižavajuće postupanje, pokazuje slučaj povodom koga se izjašnjavala Komisija za ljudska prava 1984. godine.

U predmetu *X protiv Nemačke*²⁹, Komisija za ljudska prava je utvrdila da prisilno hranjenje zatvorenika koji je štrajkovao glađu ne predstavlja povredu čl. 3 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP), odnosno povredu zabrane mučenja i ponižavajućeg postupanja. Po mišljenju Komisije, u ovom slučaju nije bilo povrede upravo zbog toga što države imaju obavezu da zaštite pravo na život, a ona podrazumeva i aktivne radnje radi spasavanja života kada je u pitanju lice pod njenim staranjem. Komisija je podsetila i da je prema nemačkom pravu prisilno hranjenje čak obavezno uko-

---

ni ugovori«, br. 9/91) i Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nečovečnih ili ponižavajućih kazni i postupaka iz 1987. godine (»Službeni list SCG – Međunarodni ugovori«, br. 22/04). Konvencija UN protiv mučenja zahteva od država potpisnica da inkriminišu mučenje i predvide adekvatne kazne (čl. 4), da zabrane i sve akte surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja koji ne predstavljaju mučenje u smislu definicije iz Konvencije, u slučaju kada ih čine zvanični službenici ili druga lica koja postupaju po službenoj dužnosti, ili uz izričit ili prećutni nagovor ili pristanak tih lica (čl. 16), kao i da sistematski preispituju odredbe u vezi sa nadzorom i tretmanom lica koja su iz bilo kog razloga zadržana, pritvorena ili se nalaze u kaznenom zavodu, kako bi se izbegli slučajevi mučenja (čl. 11). Ova Konvencija i Konvencija o sprečavanju mučenja Saveta Evrope ustanovljavaju organe za primenu i praćenje. Opcionim protokolom uz UN Konvenciju iz 2002. godine ustanovljen je dvojni sistem redovnih preventivnih poseta penitencijarnim ustanovama: pored međunarodnog mehanizma – Potkomiteta koji vrši periodične posete, države ugovornice su obavezne da formiraju najmanje jedan nacionalni tim za posete ovim ustanovama. Međunarodni i nacionalni ekspertske timovi daju preporuke vlastima kako da unaprede tretman lica lišenih slobode. Evropski komitet za sprečavanje mučenja ima za cilj da vansudskim preventivnim mehanizmima utiče na unapređenje tretmana lica lišenih slobode. On organizuje periodične *ad hoc* posete svim ustanovama u kojima su smeštena ova lica, a države ugovornice su dužne da mu omogućе sve neophodne informacije, kao i neograničen pristup mestima u kojima su smeštena lica lišena slobode.

²⁸ Prema čl. 2 Međunarodne konvencije UN za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka (*International Convention for the Protection of All Persons from the Forced Disappearance*) iz 2006. prisilni nestanak podrazumeva hapšenje, pritvaranje, otmicu ili drugi oblik lišenja slobode od strane države ili lica ili grupe lica koji deluju sa ovlašćenjem, podrškom ili odobrenjem države, praćeno odbijanjem priznanja lišenja slobode ili prikrivanjem sudbine ili mesta na kome se nalazi nestalo lice, čime mu se uskraćuje pravna zaštita.

²⁹ *X v. Germany*, Application No. 10565/83.

liko postoji nesumnjiva opasnost po život lica lišenog slobode koje štrajkuje glađu.

Dakle, u ovom slučaju se pojavio konflikt dva prava iz Konvencije, prava na fizički integritet i prava na život, a kako ovaj konflikt Konvencija nije rešila, to je ostalo da se zaključí, kao što je i Komisija učinila (sa osloncem i na nemačkom pravu) – da se prevaga mora dati pravu na život.

U predmetu *Salman protiv Turske*³⁰, Evropski sud za ljudska prava je naveo da je obaveza nadležnih organa da objasne kakvo je bilo postupanje prema pojedincu u zatvoru posebno striktna kada taj pojedinac umre... Dakle, u slučajevima nastupanja smrti u zatvoru, odnosno u uslovima lišenja slobode, ima se uzeti da je teret dokazivanja na nadležnim organima koji treba da daju ubedljivo objašnjenje za smrtni ishod i tako isključe sopstvenu odgovornost za povredu prava na život. Agit Salman je za manje od 24 sata po hapšenju i odvođenju u policijsku stanicu bio mrtav. Turski lekari zaključili su da je umro od srčanog udara, a da su povrede na grudima nastale prilikom reanimacije. Komisija je, međutim, utvrdila da je Salman bio podvrgnut mučenju tokom ispitivanja, što je dovelo do zastoja srca i smrti.

S obzirom na to da i samopovređivanja u uslovima lišenja slobode mogu biti uvod u samobistvo, kao i da povređivanja od strane drugih lica mogu imati za epilog smrt, neophodno je da država sa dužnom pažnjom ispita i argumentuje i te slučajeve (ako ih već nije uspela sprečiti, na šta je obavezna), te preduzme mere kako bi se smrtni ishod predupredio.

Isti pristup, kakav je gore iznet, koristi se i u predmetima koji se odnose na prisilne nestanke, barem u novijoj sudskoj praksi, jer se Sud, možda pod uticajem dešavanja u međunarodnom pravu u ovoj oblasti, pokazao spremnijim da ispituje po članu 2 EKLJP predmete u kojima je nakon lišavanja slobode boravište nekog lica nepoznato.³¹

U predmetu *Ertak protiv Turske*³² podnosilac predstavke, Ismail Ertak, tvrdio je da je njegov sin Mehmet Ertak, uhapšen tokom legitimisanja. On je dao imena očevidaca koji su tvrdili da je Mehmet u policijskom pritvoru bio mučen. Jedan pritvorenik, pravnik, tvrdio je da je on donesen u njegovu ćeliju nakon mučenja mrtav i da je zatim odvučen iz ćelije. Nadležni organi poricali su da je Mehmet bio uhapšen i da se njegovo ime ikada pojavljivalo u registrima lica lišenih slobode. Komisija je utvrdila, nakon razgovora sa svedocima i nadležnima, da je Mehmet bio uhapšen, ali da to nije registrovano. Pored toga, izjava ko-

---

³⁰ *Salman v. Turkey*, Application No. 21986/93.

³¹ Korff, D. (2006) *Vodič u primijeni čl. 2 Evropske Konvencije o ljudskim pravima*. Savet Evrope, str. 94.

³² *Ertak v. Turkey*, Application No. 20764/92.

ju je jedan svedok dao tužiocu o značajnim pitanjima koja su se odnosila na pritvaranje nije bila uključena u dosije predat Komisiji. Sud je utvrdio da postoji dovoljno dokaza da se zaključi van razumne sumnje da je, nakon što je uhapšen, Mehmet Ertak podvrgnut teškom zlostavljanju koje nadležni organi ne priznaju i da je umro u pritvoru. Ponovo ističući da su nadležni odgovorni za pojedince koji su pod njihovom kontrolom, Sud je utvrdio da Vlada snosi odgovornost za smrt Mehmeta Ertaka, koju su izazvala ovlašćena službena lica, te je po tom osnovu došlo do kršenja člana 2 EKLJP. Navodeći niz manjkavosti u istrazi, Sud je zaključio da tužena država nije ispunila obavezu da sprovede adekvatnu i delotvornu istragu okolnosti nestanka sina podnosioca predstave. Zbog toga je i po tom osnovu došlo do povrede člana 2.

Sa zaštitom prava na život mogu se dovesti u vezu i stalni problemi sa zdravstvenim uslovima u zatvoru, posebno u uslovima prenaseljenosti: u neadekvatnim zatvorskim uslovima konstatovana je i visoka stopa bolesti i smrtnosti.³³

Kako se nepružanje adekvatne medicinske nege može dovesti u vezu sa povredom prava na život pokazuje slučaj *Lantsova protiv Ruske Federacije*³⁴ o kome je odlučivao UN Komitet za ljudska prava koji je našao da je povređeno pravo na život (po čl. 6 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima). Naime, zatvorenik je preminuo u zatvoru iako je u isti ušao dobrog zdravstvenog stanja. Usled loših uslova u zatvoru, ubrzo se razboleo, ali mu nije pružena adekvatna medicinska nega. Komitet je utvrdio da su nadležni propustili da obezbede »adekvatno funkcionisanje zdravstvene službe« radi dijagnostikovanja i tretiranja zdravstvenog stanja zatvorenika što je povredilo njegovo pravo na život.

Još jedan slučaj zavređuje posebnu pažnju s obzirom na to da se u njemu prepliću i nedostatak adekvatne zdravstvene procene, te propust države da zaštiti lice lišeno slobode od napada drugog lica. Reč je o slučaju *Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁵ u kome je utvrđen propust države da pravilno proceni opasnost pritvorenika (obolelog od šizofrenije, pritvorenog zbog napada na susede i prijatelja, sa istorijom nasilničkog ponašanja i ranijim napadom na lice sa kojim je delio ćeliju) koji je smešten u istu ćeliju sa licem koje je i pretukao na smrt. Propust u ovom slučaju ticao se i nepopravljenog tastera za poziv u pomoć, iako

---

³³ Po oceni Komiteta za ljudska prava, »prenaseljenost« (ili »nedostatak adekvatnog prostora«) predstavlja uslov koji doprinosi visokoj stopi smrtnosti u zatvorima. O tome i zaključnim opservacijama Komiteta u vezi sa stanjem u zatvorima u pojedinim zemljama, vidi: Lines, R. (2008) »Right to Health of Prisoners in International Human Rights Law«, *International Journal of Prisoner Health*, 4(1), pp. 3–53.

³⁴ *Lantsova v. Russian Federation* (26 March 2002) UN Doc CCPR/C/74/763/1997.

³⁵ *Paul and Audrey Edwards v. United Kingdom*, Application No. 4647/99.

je ranije bilo utvrđeno postojanje kvara, te nije na vreme odgovoreno na pozive u pomoć žrtve.

I mnogo kraće vremensko trajanje propusta da se izvrši potrebna radnja, može državu koštati utvrđenja da je povredila pravo na život lica lišenog slobode. U slučaju *McGlinchy protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁶, propust se sastojao u »nepraćenju zdravstvenog stanja zatvorenice tokom vikenda«, što je za posledicu imalo smrt. Ovome je pak prethodila i neadekvantna medicinska nega, te nebriga zbog dehidracije i gubitka težine zatvorenice što je ocenjeno kao mučenje (povreda zabrane mučenja iz st. 3 EKLJP).

Međutim, pozitivna obaveza države koja proizlazi iz prava na život, ne opravdava ekstremne, odnosno neprimerene mere kontrole koje bi trebalo da spreče pojedinca da naudi sebi. U slučaju *Keenan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*³⁷ Evropski sud za ljudska prava je ustanovio princip proporcionalnosti koji nalaže da mere koji interferiraju sa pravom na poštovanje privatnog života, ličnu autonomiju i fizički integritet, moraju biti nužne radi postizanja legitimnog cilja zaštite života lica lišenog slobode i da moraju biti prilagođene konkretnim okolnostima slučaja. Blanketne mere koje, primera radi, podrazumevaju primenu intruzivnog nadzora ili zahtevaju uklanjanje odevnih predmeta za velike grupe zatvorenika, mogu doprineti nesrazmernoj povredi prava na poštovanje privatnosti iz člana 8 EKLJP, a koje se ne mogu opravdati kao nužne mere zaštite pojedinačnog zatvorenika od rizika samoubistva ili samopovređivanja.

Dakle, pozitivna obaveza zaštite života postoji kad god nadležni organi saznaju, ili bi trebalo da znaju za postojanje stvarnog i neposrednog rizika za život nekog lica ili grupe lica. Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava je jasno pokazala da pozitivna dužnost postoji u slučaju kada pretnja po život dolazi od treće strane (npr. drugog zatvorenika) ili od samih lica lišenih slobode. Kada dođe do smrtnog slučaja tokom lišenja slobode, na nadležnim organima je da pruže zadovoljavajuće i ubedljivo objašnjenje za smrt. Ukoliko takvo objašnjenje izostane, postojaće povreda člana 2 EKLJP.³⁸ Ukoliko lice lišeno slobode izvrši samoubistvo, član 2 biće prekršen samo ukoliko se može utvrditi da su nadležni organi znali ili su mogli znati da kod tog lica postoji realan rizik od samoubistva. Ukoliko su preduzeti razumni koraci da se zaštiti lice u riziku, ili pak ukoliko ni-

---

³⁶ *McGlinchey and others v. United Kingdom*, Application No. 50390/99

³⁷ *Keenan v. United Kingdom*, Application No. 27229/95.

³⁸ Joint Committee on Human Rights (2004) *Deaths in Custody: Third Report of Session 2004–05*, Vol. I, p. 13 Dostupno na: http://www.preventingcustodydeaths.org.uk/jchr_deaths_in_custody_report_3rd_report_of_session_04-05_.pdf.

je bilo indikacija da je određeno lice u riziku od samoubistva, neće postojati povreda člana 2 EKLJP.³⁹

Mere prevencije

Lica lišena slobode spadaju u rizičnu grupu kada je reč o autoagresivnom ponašanju – univerzalna je pravilnost da ona imaju više stope samoubistva u odnosu na opštu populaciju. Nepodeljen je stav u literaturi da su uzroci samoubistva složeni. Ipak, čini se da su neke individue naročito vulnerabilne kada dospeju u teške životne prilike. Svrha preventivnih mera jeste da se identifikuju osobe koje se nalaze u povišenom riziku, situacije koje povećavaju rizik i načini delotvorne intervencije. Radi ostvarivanja preduslova za efikasnu prevenciju, istraživači su se angažovali na identifikovanju brojnih faktora rizika uključujući socio-kulturne faktore, psihički status, biološke i genetske faktore i socijalni stres.⁴⁰

Prvi korak u planiranju preventivnih mera jeste diferenciranje pritvorenika i lica koja se nalaze na izdržavanju krivične sankcije koja uključuje lišenje slobode, budući da istraživanja ukazuju na različit skup faktora rizika koji pogađaju ove dve kategorije – pritvorenici koji vrše samoubistva tokom lišenja slobode po pravilu su mlađi muškarci (stari između 20 i 25 godina), neoženjeni i primarni prestupnici koji su uhapšeni zbog lakšeg krivičnog dela, obično povezanog sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci. Oni su često pod dejstvom tih supstanci u vreme hapšenja i vrše samoubistva u prvih nekoliko sati od zatvaranja, ili kada se približi trenutak izlaska pred sud, pogotovo ako očekuju osuđujuću presudu i izricanje teže kazne. Lica koja izvršavaju samoubistvo za vreme izdržavanja kazne zatvora obično su nešto starija (30–35 godina) i spadaju u grupu učinilaca delikata sa elementima nasilja. Samoubistva vrše nakon nekoliko (obično 4–5) godina provedenih u zavodu. Samoubistvu može prethoditi sukob sa drugim zatvorenici-ma ili upravom, sukob ili prekid odnosa sa članovima porodice, ili negativni ishod inicijative vezane za uslovni otpust ili podnetu žalbu. Rizik samoubistva raste sa dužinom boravka u ustanovi.⁴¹

Postoje i faktori rizika koji su zajednički za pritvorena lica i osuđenike. To su najpre situacioni faktori: samoubistvo se najčešće vrši vešanjem, u izolaciji ili izdvojenoj ćeliji, u vreme kada se u ustanovi nalazi najmanje osoblja (noću i vi-

---

³⁹ *Ibidem*, p. 13.

⁴⁰ World Health Organization and International Association for Suicide Prevention (2007) *Preventing Suicide in Jails and Prisons*. Geneva: World Health Organization, p. 2.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 5–6.

kendom). Slaba podrška od strane porodice, istorija duševnih bolesti i emocionalnih problema često se sreću kod učinilaca samoubistva. Osećanje bespomoćnosti i sužavanje životnih perspektiva su faktori koji konačno vode preduzimanju samoubilačkog čina.⁴²

Samo zdravstveno osoblje nije u mogućnosti da uspešno sprečava samoubistva u penitencijarnim ustanovama – s toga se po pravilu sugerise da se za taj zadatak obuče radnici službe obezbeđenja, budući da su oni, s obzirom na svoje stalno prisustvo, u prilici da prvi primete znake suicidnosti kod zatvorenika.

Imajući u vidu da je u prvim satima lišenja slobode rizik od samoubistva pritvorenika visok, efikasan preventivni program podrazumeva vršenje procene rizika već pri samom stupanju u ustanovu. S tim u vezi, nužno je izraditi što jednostavniji skup indikatora koji uključuju kako statičke (istorijske i demografske), tako i dinamičke (situacione i lične) varijable. Budući da rizik samoubistva ne nestaje nakon prvih nekoliko dana ili meseci, ovakve procene bi trebalo ponavljati u određenim intervalima.⁴³ Smisljena socijalna interakcija koja ublažava efekte socijalne i fizičke izolacije, takođe je izuzetno važan element prevencije samoubistva. Ukoliko je izdvajanje zatvorenika neizbežno, potrebno je obezbediti odgovarajući nadzor nad njim.⁴⁴

Napokon, od značaja za planiranje preventivnih mera jeste i pitanje tzv. manipulativnih pokušaja samoubistva. Zavodsko osoblje po pravilu nastoji da napravi jasnu diferencijaciju između zatvorenika koji »stvarno« pokušavaju samoubistvo i onih koji manipulativno vrše samopovređivanje kako bi izdejstvovali promenu uslova u kojima borave. Ukoliko se ove dve grupe međusobno isključuju, svaka bi zahtevala drugačiji pristup – dok bi u prvom slučaju bilo neophodno pružiti pomoć i podršku, u drugom bi takvi odgovori doveli do učvršćivanja manipulativnog ponašanja. Istraživanja, inače, redovno pokazuju da najveći broj samopovređivanja nije opasan po život, što se koristi kao argument za stanovište da su samopovređivanja lica lišenih slobode uglavnom manipulativnog karaktera.⁴⁵ Cooper je upozorio na to da bojazan zavodske administracije da može biti izmanipulisana leži u korenu teškoća prevencije samoubistava u kaznenim zavodima.⁴⁶ Drugi autori pak nalaze da se grupe zatvorenika koji su rešeni da izvrše samoubistvo i onih kod kojih postoji manipulativni motiv međusobno

---

⁴² *Ibidem*, pp. 6–7.

⁴³ *Ibidem*, pp. 10–11.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁴⁵ Franklin, 1988; Powers, Spencer, 1987, prema: Dear, G.E., et al. (2000) »Self-harm in Prison: Manipulators Can Also Be Suicide Attempters«, *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 27, No. 2, p. 161.

⁴⁶ Cooper, 1986, prema: *Ibidem*, p. 161.

ne isključuju, te da se i zatvorenici sa manipulativnim motivom mogu izložiti ozbiljnom životnom riziku, čime se potvrđuje kao osnovana bojazan koju su izneli Liebling i Krarup da pokušaji identifikovanja potencijalnih manipulatora nose velike opasnosti.⁴⁷

Uopšte uzet, da bi se efikasno snizile stope samoubistava i samopovređivanja lica lišenih slobode, nužno je primeniti proaktivan pristup. On uključuje kako unapređenje adekvatnog nadzora nad licima lišenim slobode i preventivnih procedura prilikom njihovog prijema u ustanovu, tako i poboljšanje ukupnih životnih uslova i zdravstvene zaštite ovih lica.

Implementacija preventivnih mehanizama i mera radi sprečavanja samoubistva u poslednje vreme postaje izuzetno važan aspekt zaštite života lica lišenih slobode. Evropska pravila o zatvaranju (2006)⁴⁸ naglašavaju obavezu zdravstvenih zavodskih službi da obezbede psihijatrijski tretman svih zatvorenika kojima je on potreban, kao i da obrate naročitu pažnju na prevenciju samoubistva (čl. 47.2). Evropski komitet za sprečavanje mučenja podcrtava obaveze policije u domenu zaštite lica lišenih slobode, upućujući da obaveza čuvanja koju ona ima u odnosu na ova lica uključuje i odgovornost da se osigura njihova bezbednost i fizički integritet. Pravičan nadzor je integralna komponenta te obaveze i moraju se preduzeti odgovarajuće mere kako bi se osiguralo da licima lišenim slobode uvek bude moguć direktan kontakt sa stražarima.⁴⁹ S druge strane, zavodska zdravstvena služba, prema preporukama Komiteta, trebalo bi da osigura da svi unutar ustanove budu u dovoljnoj meri svesni ovog problema, te da se ustanove odgovarajuće procedure. Adekvatan zdravstveni pregled po dolasku, kao i čitav postupak prijema omogućiće identifikovanje bar nekih od osoba u riziku od samoubistva i ublažiti strah koji osećaju svi novopridošli zatvorenici. Celokupno zatvorsko osoblje treba da bude obučeno da prepozna znake povišenog rizika od samoubistva. Lica u riziku bi trebalo da budu pod posebnim programom posmatranja onoliko dugo koliko je potrebno, a ne treba da im budu lako dostupna sredstva kojima bi mogla izvršiti samoubistvo. Uz to, trebalo bi osigurati razmenu informacija unutar ustanove i između ustanova o licima za koje je ocenjeno da se nalaze u povišenom riziku.⁵⁰

---

⁴⁷ Liebling, Krarup, 1993, prema: *Ibidem*, p. 174.

⁴⁸ Council of Europe, Committee of Ministers (2006) *Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules*. Dostupno na: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2006\)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBCDF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2006)2&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=DBCDF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864).

⁴⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *op. cit.*, p. 14.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 33.

Komitet dalje upućuje da zdravstvene službe u ustanovama u kojima borave lica lišena slobode mogu doprineti sprečavanju nasilja nad njima putem sistematskog evidentiranja povreda i, po potrebi, informisanja nadležnih organa. Svi znaci nasilja koji se uoče tokom zdravstvenog pregleda zatvorenika prilikom prijema u ustanovu moraju biti evidentirani, uz njegove izjave i zaključke lekara. Isti postupak treba primeniti i pri pregledu zatvorenika posle nasilnog incidenta unutar ustanove, ili kada se ponovo prima u kaznenu ustanovu nakon što je bio privremeno vraćen u tzv. policijski pritvor. Zdravstvena služba može sastavljati i periodične statističke preglede o evidentiranim povredama koje bi upućivala upravi ustanove, Ministarstvu pravde ili drugim subjektima.⁵¹

U koncipiranju preventivnih strategija značajno mesto bi trebalo da zauzimaju planovi koji se odnose na smanjivanje prenaseljenosti u ustanovama. Prekomeran broj zatvorenika u ustanovi onemogućava razvijanje adekvatnih odnosa između zatvorenika i osoblja, a uz to se najčešće naznačava i kao činilac koji značajno doprinosi riziku nasilja između zatvorenika.⁵² Uz to, zanemarivanjem dužnosti nadzora i kontrole zatvorenika od strane osoblja zavoda, odsustvom reakcije osoblja na incidente koji uključuju nasilje, omogućavanjem da u zavod dospe oružje, kao i zatvaranjem očiju pred tiranijom koju snažniji zatvorenici sprovode nad slabijim, uprava zavoda postaje direktno odgovorna za nasilje između zatvorenika.⁵³

ZAKLJUČAK

Mnogo je isprepletenih problema vezano sa smrt lica lišenih slobode. Populacija osuđenika raste, što predstavlja svetski trend. Lica lišena slobode obično se drže u neadekvatnim uslovima, dok su mnoge penitencijarne ustanove pretrpane. Znatan segment populacije lica lišenih slobode ima specifične potrebe usled mentalnih poremećaja ili zloupotrebe psihoaktivnih supstanci – sve ove osobe se nalaze u povišenom riziku od samoubistva, te bi za mnoge od njih adekvatnija bila sankcija koja uključuje programe u zajednici. Osoblje penitencijarnih ustanova često je malobrojno i nedovoljno obučeno za rad sa licima koja ispoljavaju nasilje i koja imaju složene zdravstvene potrebe.

Nesumnjivo je da se u kaznenim zavodima, specijalnim bolnicama i drugim ustanovama u kojima se sprovode mere koje uključuju lišenje slobode nalaze

---

⁵¹ *Ibidem*, p. 33.

⁵² *Lahm, op. cit.*

⁵³ Human Rights Watch, *op. cit.*, p. 2.

lica koja spadaju u najranjiviji segment populacije. Takođe, nema sumnje da njihovoj ranjivosti doprinosi i sama situacija u kojoj se aktuelno nalaze. Prevencija napada na život lica lišenih slobode se postiže ozbiljnim nastojanjem da se ispunе sve obaveze iz međunarodnih ugovora (pre svega obaveze koje proističu iz člana 2 EKLJP), ali i kroz održavanje kulture poštovanja dostojanstva, privatnosti i autonomije lica lišenih slobode.

S tim u vezi, treba reći da neki autori ukazuju na postojanje značajne povezanosti između obeležja zavodske atmosfere («moralne klime zavoda»), nivoa stresa kod zatvorenika i stope samoubistava. Premda u penitencijarne ustanove dolaze osobe koje su inače vulnerabilne, ustanove same po sebi doprinose bilo redukciji, bilo porastu postojećeg rizika od samoubistva.⁵⁴ Ustanove se među sobom razlikuju s obzirom na populaciju lica lišenih slobode (prитvorena lica, osuđenici i dr.), kao i na konkretne okolnosti (prenaseljenost, dostupnost smislenih aktivnosti, vreme koje se provodi u ćeliji, sanitarni uslovi, rasprostranjenost HIV-a/AIDS-a, pristup zdravstvenim uslugama itd). Aspekti kvaliteta zatvorskog života koji su povezani sa stresom zatvorenika uključuju stres prilikom ulaska u instituciju, percepciju bezbednosti, mogućnosti za lični razvoj i percepciju ferpostupanja. Pozitivna obaveza da se zašтити pravo na život lica lišenih slobode nije samo pitanje fizičke bezbednosti, već i atmosfere unutar institucija. Pažljivost i uviđajnost u ophođenju uz poštovanje dostojanstva zatvorenika, uz razumevanje problema sa kojima su se suočili pre ili tokom lišenja slobode, od velikog su značaja za kvalitet atmosfere unutar institucije.

Praktične mere koje ćelije čine sigurnijim, kao i tehnike procene suicidalnog rizika su važne i treba ih unapređivati, ali one same nisu dovoljne da reše problem.⁵⁵ Svakodnevni rad na unapređenju standarda postupanja sa licima lišenim slobode, pri čemu se poštuje njihovo dostojanstvo, unapređuje kvalitet odnosa između zatvorenika i osoblja, od izuzetne su važnosti. Taj aspekt «relacione bezbednosti», bezbednosti koja se postiže ne samo putem procene rizika na osnovu individualnih potreba, već i kroz uređenje okoline, širenje pristupa uslugama podrške i zdravstvene zaštite i održavajući odnos osoblja, od kritičnog je značaja za kvalitet života i u krajnjoj instanci zaštitu prava na život zatvorenika.⁵⁶ Potreba da se pravo na život štiti u kontekstu poštovanja drugih ljudskih prava,

---

⁵⁴ Liebling, A. (2002) «Suicides in Prison and the Safer Prisons Agenda», *Probation Journal*, 49, pp. 140–150.

⁵⁵ S tim u vezi, Daniel podvlači značaj sveobuhvatnog programa prevencije i navodi da oko 30% zatvorenika koji izvrše samoubistvo zapravo nisu imali dijagnostikovano duševno oboljenje, niti su kod njih bili uočeni znaci koji su upozoravali na suicidalni rizik. Daniel, A. E. (2006) «Preventing Suicide in Prison: A Collaborative Responsibility of Administrative, Custodial, and Clinical Staff», *Journal of the American Academic Psychiatry and the Law*, 34, p. 173.

⁵⁶ Joint Committee on Human Rights, *op. cit.*

uključujući i pravo na poštovanje privatnosti i lične autonomije, nalaže prevazi-
laženje usko shvaćene bezbednosti kao »fizičke«, koja se svodi na uklanjanje
oruđa i sredstava kojima se može izvršiti samopovređivanje i nadzor nad zatvore-
nicima u riziku.

Ove zahteve nije moguće ostvariti ukoliko je osoblje malobrojno ili nedo-
voljno obučeno (za sprečavanje samoubistava, samopovređivanja i erupcija nasi-
lja u zavodima), kao ni u uslovima prenaseljenosti. Nužno je stoga dalje
podsticati razvoj alternativa sankcijama i merama koje uključuju lišenje slobode,
čime se može predupređiti zatvaranje izrazito vulnerabilnih lica, posebno onih
koja vrše lakša krivična dela.

Imajući u vidu zaoštavanje kaznene politike u mnogim zemljama (uk-
ljučujući i Srbiju), prenaseljenost penitencijarnog sistema, porast broja zatvoreni-
ka sa HIV-om i AIDS-om i broja zatvorenika koji konzumiraju psihoaktivne
supstance, kao opšti trend, u budućnosti se generalno mogu očekivati još više
stope samoubistava unutar ustanova u kojima se izvršava mera ili sankcija koja
uključuje lišenje slobode. Razvijanje i implementacija programa prevencije sa-
moubistava u nekim penitencijarnim sistemima su otpočeli davno, dok u mnogi-
ma oni tek predstoje. U svima njima, međutim, još uvek nedostaju delotvorni
programi koji ciljaju na dugoročnije ublažavanje osećanja besperspektivnosti i
otvaranje opcija za budućnost putem odgovarajuće edukacije, radnog osposoblja-
vanja i programa reintegracije, kojima se u isti mah mogu ostvariti pozitivni
efekti na (međusobno povezane) stope samoubistva, povrata i prenaseljenost pe-
nitencijarnih ustanova.

BILJANA SIMEUNOVIĆ-PATIĆ, Ph.D.,
Assistant Professor, Academy of Criminalistic
and Police Studies, Belgrade
SLAĐANA JOVANOVIĆ, Ph.D.,
Assistant Professor, Faculty of Law,
Union University, Belgrade

PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE OF PERSONS
DEPRIVED OF LIBERTY

Summary

This paper deals with state's duty regarding protection of the right to life of persons deprived of liberty. This complex task encompasses the improvement of the legal frame of protection in accordance with international human rights standards as well as the creation of comprehensive and effective prevention programs. Balancing protection of the right to life and other human rights (right to privacy and personal autonomy, etc) is particularly challenging issue. European Court of Human Rights' jurisprudence as well as the results of the contemporary research on factors of suicide and self-harm have been analyzed with the aim to consider the starting points in the effective prevention programs creation.